

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE KARS'TA EĞİTİM (İlköğretim – Ortaöğretim)

Arzu BOY* Yavuz ASLAN**

Özet

Tarihin çeşitli dönemlerinde farklı devletlerin hakimiyetinde olan Kars, Kanunu Sultan Süleyman zamanında Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine girdi. Kars, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Erzurum'a bağlı olduğu için sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında hep bu şehrin gölgesinde kalmıştır. 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'ndan sonra yapılan Berlin Antlaşması'yla Kars, Rus hakimiyetine geçmiştir. Bu tarihten sonra her açıdan zor günler geçiren Kars'ın 30 Ekim 1920'de Anavatana katılmasıyla birlikte her yönden milli bir hareketlilik başlamıştır. Uzun yıllar boyunca milli eğitimden mahrum kalmış Kars halkı, öz benliğine Cumhuriyetin ilanından sonra kavuşmuştur.

Cumhuriyet Dönemi'nde eğitimin millileştirilmesi adına büyük uğraşlar verilmiştir. İlköğretim ve Ortaöğretimde zamanla okul, öğrenci ve öğretmen sayısında hızlı bir ilerleme söz konusudur. Bu çalışmada ilköğretim ve ortaöğretim alanındaki gelişmeler tespit edilmiştir. İlköğretim alanında öğretmen öğrenci, okul sayıları, öğretmen özellikleri belirlenmeye çalışılırken, Ortaöğretimde ise okullar, öğrenci öğretmen mevcutları ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Öğretmen, Öğrenci, Okul, Kars

EDUCATION IN KARS IN THE REPUBLIC PERIOD (Primary Education & Secondary Education)

Abstract

Ruled by a range of states throughout the history, Kars came under the domination of the Ottoman Empire during the period of Suleiman the Magnificent. As it was affiliated with Erzurum province in the late Ottoman period, it was always overshadowed by that province in social, cultural, and educational terms. With the Treaty of Berlin signed after the 1877-78 Ottoman-Russo War, Kars fell under Russian domination. Kars, which had difficult times in all respects after that, was incorporated into the Motherland (Turkey) on 30 October 1920. As a result, a national movement flourished there in all aspects. The people of Kars that had been deprived of national education for a long time gained its self after the proclamation of the Republic.

In the Republic period, great efforts were made to nationalize education. A rapid progress was achieved in the number of schools, students, and teachers in primary education and secondary education in the course of time. This study deals¹ with developments in primary education and secondary education in Kars in the Republic period. For primary education, the number of teachers, students, and schools, teachers' qualifications focused on. For secondary education, on the other hand, the number of students and teachers in schools are explored.

Keywords: Education, Teacher, Student, School, Kars

Giriş

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı, Kars için bir dönüm noktasıydı. Savaşın ardından şehir kırk yıl süresince Rus hakimiyetinde kaldı. 3 Mart 1918'de Brest Litovsk Antlaşması'ndan sonra yapılan askeri harekât ile Kars tekrar Osmanlı Devleti toprağı haline geldi. I. Dünya

*Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi arzunar@hotmail.com

** Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yavuz@atauni.edu.tr

Savaşı'nın bitiminde imzalanan Mondros Mütarekesinin XI. maddesine dayanarak ise Osmanlı Devletinin toprakları dışında kaldı. Ardından Milli Mücadele sırasındaki askeri harekâtın ardından imzalanan Kars Antlaşması'yla bugünkü doğu sınırları çizilmiş oldu.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte şehirde yeniden yapılanma sürecine girildi. Kırk yıl boyunca Rus hakimiyetinde kalan ve eğitim, kültürel, idari açılardan milli değerlerini kaybeden Kars'a her açıdan milli değerler kazandırılmaya çalışıldı.

Cumhuriyetin ilanının ertesi yılı Mustafa Kemal Paşa, eşi Latife Hanım ile birlikte Kars' a geldiğinde yaptığı konuşmada kırk yıl anavatandan ayrı kalma acısına katlanan bu şehrin en büyük ve en acil ihtiyacının Milli Maarifin geliştirilmesi olduğuna dikkat çektikten sonra şehrin merkezine ve köylerine eğitimle ilgili gerekli talimatları vermiştir. Bu talimatlar doğrultusunda şehirde ve köylerde en çok eğitime ve okullaşmaya önem verilmiştir. Sonuç itibarıyla da büyük muvaffakiyetler kazanılmıştır. (Kırzioğlu, 1953: 559).

1.Kars'ta İlköğretim

Cumhuriyet Dönemi'nde ilk olarak bir “Numune Mektebi” açılmıştır. (Ural, 2006:125-161). Mektepte eğitim almak için yaş şartı olmadığından her yaştan insan okula alınmıştır. (Kırzioğlu, 1943: 77). 1926'da şehirde iki erkek, bir kız ilk mektebi bulunuyordu. 1929'a gelindiğinde şehir ve kasabalarda (kaza merkezlerinde) 14 ilkokul ve 74 köy mektebi olmak üzere 88 ilk mektep vardı. Daha sonra öğretmen eksikliği yüzünden ilkokul sayısı 1934'te 64'e düşmüşse de 1930-1936'da 80'e çıkmıştır. (Kırzioğlu, 1943: 77).

Cumhuriyetin ilanından sonraki yıllarda yerel yönetimlerin çalışmaları yanında halkında desteğiyle Kars genelinde okul sayısında ve bu okullara devam eden öğrenci sayısında ciddi artışlar olmuştur. Bu artış aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

1 **Tablo 1. 1927-1932 Yılları Arasında Kars Vilayetinde İlkokul ve Öğrenci Sayıları** (BİUM , (1923-32 Maarif İstatistikleri),1933: 20).

Öğretim yılı	Okul Sayısı			Öğrenci sayısı				
	Şehirde	Köyde	Toplam	Şehirde		Köyde		Toplam
				E	K	E	K	
1927-1928	16	47	63	1.101	416	2.521	168	4.205
1928-1929	30	52	82	1.690	583	2.118	312	4.703
1929-1930	14	74	88	918	382	4.005	779	6.079
1930-1931	15	73	88	1.178	479	2.683	702	5.042
1931-1932	13	68	81	1.079	455	2.650	654	4.838

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 1932 yılına doğru gidildikçe genel bir artış göze çarpmaktadır. Özellikle köylerdeki nüfusun yoğunluğuna paralel olarak köy okullarında sistemli bir artış görülmekteydi. Şehirdeki² okul sayısında 1928-29 yılında meydana gelen

² BİUM'da şehir kavramı, Kars merkez ve ilçe merkezleri şeklinde kullanılmıştır. İstatistikler incelendiğinde bazı yıllarda veriler merkez ve köyleri şeklindeyken bazı yıllardaki veriler Kars merkez ve ilçe merkezleri şeklindedir.

artışın o yıllardaki okuma-yazma seferberliği ile ilgili olduğu muhakkaktır. 1931- 32 yılında ise vilayet genelindeki okul sayısında belirgin bir düşüş olmuştur. Bu durumun en önemli nedeni bazı okullara öğretmen atanamaması ve okulların kapatılmasıydı.

Kars vilayetinde okullara devam eden öğrenci sayılarına bakıldığında genel olarak bir artış olduğu söylenebilir. 1931-32 yıllarında okul sayısındaki azalmaya paralel olarak öğrenci sayısında da bir azalma vardır. Köylerdeki nüfusa paralel olarak öğrenci sayısının da fazla olduğu görülmektedir. Kars vilayetinde okuyan öğrenci profiline bakıldığında ise kız öğrenci sayısının özellikle köylerde çok az olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumun sebebi kırsal kesimin genel toplum yapısı ile açıklanabilir.

1927-32 yılları arasında mezun olan öğrencilere bakıldığında yine kız öğrenci sayısı çok azdır. Özellikle 1930-31 yıllarında 116 erkek öğrenciye karşılık 7 kız öğrenci mezun olmuştur. Bu durum kız öğrencilerin okulun eğitim sürecinde okulu terk ettiklerini göstermektedir³.(BİUM, (1923-1932 Maarif İstatistikleri), 1933: 21).

Kars vilayetinde 1928-29 yıllarından 1937-38 yıllarına kadar mezun olan öğrenci sayısı her geçen gün yükselmiştir. 1928-1929 yıllarında 127 öğrenci mezun olurken, 1937-38 yıllarında bu sayı 558 öğrenciye ulaşmıştır.(BİUM, (Maarif İstatistiği, 1923-1932), 1933: 21; Toker, 1939: 80).

Kars vilayetinde ilkokul sayısı 1938-39 yılına kadar ortalama aynıydı. 1932-33 yılında şehirde 14, köylerde 69, toplam 81 okul bulunmaktaydı.(Toker, 1939: 76). 1933-34 yılında ise şehirde 15, köylerde 61, toplamda 76 okulun olduğu, 1934-35 yılında ise şehirde 17, köylerde 48, toplam 64 okulla köy okullarının sayısında bir düşüş olduğu görülmektedir. 1935-36 yıllarında şehirde 17, köylerde 63 toplamda 80 okulla 1 yılda neredeyse 20 okul birden yapılmıştır. 1936-37 de yine şehirde 17, köylerde 65, toplamda 82 okul mevcutken, 1937-38 yıllarında şehirdeki okul sayısı aynı kalırken köylerde 66 ile toplamda 83 okula ulaşılmıştır. Köylerde 69 ve toplamda 83 okul 1938-1939'da faaliyet göstermektedir.(Toker, 1939: 76; Kırzioğlu, 1943: 78). Aynı yıl 75 adet'te eğitimli okul bulunmaktaydı.

Öğrenci sayısına bakıldığında;1938-1939 yılında öğrenci sayısı şehirlerde 4288, köylerde 5498'idi. (BİUM, (1938-1939 Maarif İstatistiği), 1942: 151,152,153).

1940 yılında eğitimli ilkokullarda 4270 erkek öğrenci, 1776 kız öğrenci bulunmaktaydı.(BİUM,(1940-1941 Maarif İstatistiği),1943:118). Kars merkezde resmi ilkokullarda 1187 erkek öğrenci, 442 kız öğrenci vardı.(BİUM, (1940-1941 Maarif İstatistiği), 1943: 73). Merkez köylerinde ise 634 erkek, 60 kız öğrenci mevcuttu. 1940 yılına ait öğretmen ve okul sayıları şehirler ve köyler bazında aşağıda ayrıntılı olarak tablo halinde verilmiştir.

1942-1943'te merkezde 5, köylerinde 7 ilkokul mevcuttu. Merkezdeki 5 okulda 1134 erkek, 473 kız toplam 1612 öğrenci bulunuyordu. Merkez köylerinde 424 erkek, 22 kız toplam 446 öğrenci bulunmaktadır. (BİUM, (1942-1943 Maarif İstatistiği),1945:73). Kars'ta 1923'te 1.560 ilkokul öğrenci sayısı zaman ilerledikçe artmıştır. Bu sayı 1943 yılına gelindiğinde 8 kat fazlalaşmıştır.(Kırzioğlu,1943: 78). Aynı yıl ildeki tüm ilkokul öğrencilerinin % 28.6'sı

² 1928-29'da 127 kişi, 1929-1930'da 162 kişi,1930-31'de 123 kişi,1931-32'de 109 kişi mezun olmuştur.

şehirlerde okuyordu. Ayrıca 1942-43 yıllarında 183 tane eğitimli ilkököl vardı.(BİUM, (1942-1943 Maarif İstatistiği), 1945:127).

1950-1951’de merkezde 5, köylerinde 39 ilkököl mevcuttu.(BİUM, (1950-1951 Milli Eğitim İstatistikleri),1952: 50). 1207 erkek, 619 kız öğrenci merkezde öğrenim görürken, 2702 erkek,735 kız öğrenci merkez köylerde öğrenim görmekteydi. Nüfus yoğunluğuna paralel olarak köylerde bulunan öğrenci sayısı oldukça fazladır.(BİUM, (1950-1951 Milli Eğitim İstatistikleri),1952:212). Kız öğrencilerin sayısındaki artış toplumdaki gelenekselleşmiş değer yargılarının yıkıldığını ve Cumhuriyet yönetiminin prensiplerinin benimsenmeye başladığının bir göstergesidir.

1951-1952’de Kars merkezinde 5, merkez köylerinde 39 ilkököl vardı. (BİUM, (1951-1952 İlköğretim Milli Eğitim İstatistikleri),1954:52). Öğrenci sayısına bakıldığında merkezde 1265 erkek, 664 kız toplam 1929 öğrenci bulunmaktadır. Köylerinde ise 2691 erkek, 805 kız olmak üzere 3496 öğrenci mevcuttu.(BİUM,(1951-1952 İlköğretim Milli Eğitim İstatistikleri), 1954: 194).

1961-1962 Öğretim yılına gelindiğinde il genelindeki öğrenci sayısı 58.000 iken 1970-1971’de 107.000 civarındaydı. (Yurt Ansiklopedisi,1982:4533). 10 yıl içerisinde öğrenci sayısı iki katına çıkmıştır.

1974-1975 eğitim öğretim yılında okul sayısında aynı şekilde bir artış gözlenerek Kars merkezde 11 okul olduğu saptanmıştır. Bu okullarda 4548 erkek, 3702 kız olmak üzere toplam 8250 öğrenci bulunmaktadır. Köylerinde 46 İlköğöl mevcuttur.(BİUM,(1974-1975 İlköğretim Milli Eğitim İstatistikleri), 1977: 74). Köylerindeki okullarda ise 4336 erkek, 3121 kız öğrenci bulunmaktaydı.(BİUM,(1974-1975 İlköğretim Milli Eğitim İstatistikleri), 1977:25).

1979-1980 döneminde ise il genelindeki öğrenci sayısı yaklaşık 114.000’e çıkmıştır. Merkezde 14 okulda okuyan öğrenci sayısı 5094 erkek, 4510 kız toplam 9604’tür. Merkez köylerde 52 okulda okuyan öğrenci sayısı ise 4590 erkek, 3477 kız olmak üzere 8067’dir. (BİUM,(1979-1980 İlköğretim Milli Eğitim İstatistikleri), 1981:25). Kars merkez ve ilçe merkez ilköküllerinde okuyan öğrencilerin toplam ilkököl öğrencileri içindeki payı 1/5 dolayındadır. Bu oranın düşük olması sebebi kentleşme sürecinde olan Kars’ın kentsel nüfus oranının düşük olmasına bağlanabilir. (Yurt Ansiklopedisi, 1982: 4533). Ayrıca 1961-1962 eğitim öğretim yılında %30 olan kız öğrenci sayısı bu dönemde %42’ye çıkmıştır. Artış, toplumun kız çocuklarıyla ilgili değer yargılarının değiştiğinin bir ifadesidir. Erkek öğrenci sayısına bakıldığında ise 1961 yılından 1970’e 41.000 den 66.000’e çıkmıştır. Erkek öğrenci sayısı 1970 ve 1980 yıllarında aynı kalmıştır. Köy okullarındaki erkek öğrenci sayısı ise 54.000’den 52.500’e düşmüştür.

1984-1985 eğitim öğretim yılında okul sayısı merkezde 52, köylerde 801 olmak üzere toplam 853’idi.(BİUM, (1984-1985 İlköğretim Milli Eğitim İstatistikleri), 1986: 3). Öğrenci sayısı merkezde 14.127 erkek, 12.306 kız olmak üzere toplam 26433’dir. Köylerinde 51.069 erkek, 41.805 kız olmak üzere toplam 92.874 öğrenci vardı.(BİUM, (1984-1985 İlköğretim Milli Eğitim İstatistikleri), 1986:18).

Kars vilayetinde okul öğrenci ve öğretmen sayılarının yanı sıra öğretmenlerin nitelikleri de eğitimin kalitesi ve eğitim seviyesinin yükselmesi açısından önem arz ediyordu. Buradan

hareketle öğretmenlerin niteliklerine bakıldığında Cumhuriyetin ilk yıllarında durum şu şekildedir:(BİUM, (1923-1932, Maarif İstatistikleri), 1933: 82).

Tablo 2. 1927-1932 Yılları Arasında Kars Vilayetinde İlkokul Öğretmenlerinin Eğitim Durumu

Öğretim Yılı	Yüksek Mektep Mezunları	Muallim Mektepleri Mezunları	Muallimlik Şahadetnamesi Olanlar	Muvakkat ve Daimi Muavinler	Vekiller	Toplam		
						E	K	T
1927-1928	2	34	3	69	-	87	21	108
1928-1929	7	43	-	-	88	114	24	138
1929-1930	6	45	42	23	5	108	13	121
1930-1931	1	56	46	26	16	123	22	145
1931-1932	1	68	41	21	8	121	18	139

Cumhuriyetin ilk yıllarında Kars vilayetinde bulunan öğretmen sayısı ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktı. Öğretmen sayısı yeterli olmadığı için birçok okul kapatılmıştır. Yıllar ilerledikçe öğretmen sayısı artmaktadır. 1927 yılında şehirde 56, köylerde ise 52 öğretmen görev yapmaktaydı. Şehirde 19 bayan öğretmen bulunurken bu sayı köylerde sadece 2 idi. Bayan öğretmen sayısının köylerde az olması bayanların köylerde çalışmaktan çekindiklerinin bir göstergesidir. Bu durumda yine toplumun değer yargılarından kaynaklanmaktadır.(BİUM, (1923-1932, Maarif İstatistikleri), 1933: 82).

1932 yılında ise, şehirde 64, köylerde ise 75 öğretmen eğitim vermekteydi. Nüfusun çoğunluğu köylerde olduğu için 75 sayısı bile köylerde az öğretmen olduğunun bir kanıtıdır. Köylerde görev yapan bayan öğretmen sayısının 3, şehirde 15 olduğunu bununla bağlantılı olarak toplumdaki anlayışın değişmediği bilinmektedir.(BİUM,(1923-1932, Maarif İstatistikleri), 1933: 82).

Kars'ta görev yapan öğretmenlerin içinde yüksek öğrenim mezunları çok azdır. Öğretmenlerin çoğunu öğretmen okulları mezunları ile öğretmenlik belgesi olanlar oluşturmaktadır. Burada dikkatleri çeken bir hususta 1928'de öğretmenlik belgesi olan öğretmen olmayışıdır. Geçici ve daimi muavinlerden öğretmen olmadığı için vekil öğretmen sayısı hem köylerde hem de şehirde fazladır.

Cumhuriyet Dönemi'nde Kars'ta erkek öğretmenlerin çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. 1928'den 1932 yılına kadar gidildiğinde erkek öğretmenlerin sayısındaki artışa rağmen bayan öğretmenlerin sayısında herhangi bir artış söz konusu değildir. 1932 yılındaki öğretmen sayısındaki düşüşte maaşların azalması da etkili olmuştur. Örneğin Kars'ta 1929-1930 yılında 198.077 liralık Maarif bütçesinden 151.829 lira ayrılmış olmasına karşın, 1931-1932 yılında 135.237'lik Maarif bütçesinden 116.201 lira maaş için ayrılmıştır.(BİUM,(1923-1932 Maarif İstatistiği), 1933:96).

1938-1939 yıllarında şehirde 69 erkek, 16 bayan öğretmen vardı. Köylerinde 90 erkek, 3 bayan öğretmen mevcuttu. (BİUM,(1938-1939 Maarif İstatistiği), 1942: 159). 1940 yılında şehirde 87 öğretmen, köylerde 81 öğretmen vardı. BİUM (1940-1941 Maarif İstatistiği), 1943:127).

1940 yılına ait aşağıdaki tablo Kars vilayetindeki ilköğretimin durumunu ortaya koymaktadır:(BİUM, (Maarif İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği 1940),1942: xxx).

Tablo 3. 1940 Maarif Sayımında Kars Vilayeti

Kars	İskan Merkezleri		Faal Okul Sayısı		Asil ve Vekil Öğretmen Sayısı		İlk Tahsil Çağındaki Çocukların Durumu						
	Kaza Adedi	Köy ve Nahiye Adedi	Şehirde	Köyde	Şehirde	Köyde	Sayım Günü İlkokullara Devam Edenler	İlköğretimden Mahrum Kalanlar	Öğrenim Çağındaki Çocukların Toplamı		Okul Bulunmayan Köy Sayısı		
							Şehirde	Köyde	Şehirde	Köyde		Şehirde	Köyde
	10	727	17	189	84	222	3935	8994	3162	51705	7615	62639	538

Yukarıdaki tabloda köy ve nahiye adedinin 727 olmasına rağmen faal okul sayısına bakıldığında toplamda 189 okul olduğunu görülmektedir. Bu durum köylerdeki okullaşma oranının azaldığını göstermektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Kars'ta 39 ilkokul varken, sonraki yıllarda giderek büyük bir artış göstererek 1943'te 283'e ulaşmıştır. 1923-43 döneminde ilkokul sayısı 6 kattan fazla artmıştır. Bu hızlı artışa 1937'de açılan Cılavuz Köy Enstitüsü Eğitimci yetiştirme programının önemli bir payı bulunmaktadır. 1945 yılında ildeki 265 ilkokulun 2/3'ü eğitimciydi.

Kars, Doğu Anadolu'daki ve Türkiye'deki diğer illerle kıyaslandığında eğitim göstergeleri açısından Türkiye ortalamasından üstün bir konumdaydı. Kars'ın eğitim açısından bu ilerliği daha çok yöredeki renkli etnik yapı ve buna bağlı olarak oluşan kültür birikimi ve uygulanan eğitim politikalarının sonucudur.(Ortaylı, 2010:102).

Kars'ta ilkokul öğretmenlerinin sayısında yıllar geçtikçe bir artış meydana gelmekteydi. Bu sayı 1923'de 46 iken, 1943'de 402'ye çıkmış ve 8 kat artmıştır. Aynı dönemde Türkiye genelinde artış 1 katın altındaydı. Kars'taki bu hızlı artışın temel nedeni eğitimci sayısının fazla olmasıydı. 1943'te ildeki eğitimci kadrosunun yarısından fazlasını eğitimci oluşturuyordu. Aynı yıl Türkiye'deki her 100 eğitimciden 4'ü Kars'taydı. İl eğitimci sayısının yüksekliği bakımından Ankara'dan sonra ikinciydi.(Yurt Ansiklopedisi, 1982: 4532).

1942-1943'te merkezde 47 erkek, 31 bayan eğitimci varken, köylerinde 80 erkek eğitimci vardı.

1950-1951'de yılında şehirlerde 69 erkek, 66 bayan eğitimci görev yaparken köylerde 471 erkek, 12 bayan eğitimci görev yapmaktadır. (BİUM, (1950-1951 İlköğretim Milli Eğitim

İstatistikleri), 1952:325). Bu öğretmenlerin büyük çoğunluğunu köy enstitüsü ve öğretmen okulu mezunları oluşturmaktaydı. İlkokul mezunu sadece 1 öğretmen bulunmaktaydı.

1951-1952’de şehirlerde 92 erkek, 42 bayan öğretmen vardı. Köylerinde ise 510 erkek, 8 bayan öğretmen mevcuttu. (BİUM, (1950-1951 İlköğretim Milli Eğitim İstatistikleri), 1952:325).

1960-1961’de ve 1961-1962, 1970-1971’de öğretmen sayıları yine şehir ve köy bazında verilmiştir. Şehirlerde 304, köylerde 843 öğretmen vardı. (BİUM, (1960-1961 İlköğretim İstatistikleri), 1965:375). 1960’lardan sonraki öğretmen sayısına bakıldığında ildeki ilkokul öğretmeni sayısı 1961-1962 eğitim öğretim yılında 1.375’e ulaşmıştır. Kars’taki öğretmenlerin yarıya yakını vekil öğretmendi. 1970-1971’de öğretmen sayısı Kars merkez ve İlçe merkezlerinde toplam 585, köylerinde ise 2081 olmak üzere toplam 2606’idi. (Yurt Ansiklopedisi, 1982: 4533).

1974-1975 eğitim öğretim yılında merkezde 173 erkek, 63 bayan olmak üzere toplam 236 öğretmen vardı. Köylerde ise 182 erkek, 116 bayan olmak üzere toplam 298 öğretmen vardı. (BİUM, (1974-1975 İlköğretim Milli Eğitim İstatistikleri),1975:25).

1976-1977’de eğitim öğretim yılında öğretmen sayısı merkezde 185 erkek, 81 bayan olmak üzere 266 idi. Köylerinde ise 175 erkek, 132 bayan toplam 307 öğretmen vardı. (BİUM,(Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1976-1977), 1979:25).

1979-1980 eğitim öğretim yılında öğretmen sayısı merkezde 198 erkek, 100 bayan olmak üzere 298 idi. Köylerinde ise 146 erkek, 122 bayan olmak üzere 268 öğretmen vardı.(BİUM,(1979-1980 İlköğretim Milli Eğitim İstatistikleri),1981: 25).

1984-1985’de öğretmen sayısı şehir ve köy bazında verilmiştir. Öğretmen sayısına bakıldığında şehirlerde 509 erkek, 351 bayan toplam 860, köylerde 2255 erkek, 410 bayan olmak üzere 2665 öğretmen vardı. (BİUM, (1984-1985 İlköğretim Milli Eğitim İstatistikleri), 1986:70).

2 .Kars’ta Ortaöğretim

Cumhuriyet ilan edildikten sonra Kars’ta İdadi mektebi açılmıştır. 1926’da şehirde 1 idadi bulunuyordu. Sonra bu idadi “Orta mektep’e” çevrilmiştir. 1932 yılına gelindiğinde Kars Ortaokulu tekrar liseye çevrildi. (Ural, 2006:125-161).

1927’de ortaokuldaki öğrenci sayısı 94’tür. Bu yıl bütün mevcut erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Fakat daha sonraki yıllarda ortaokulda okuyan kız öğrenci sayısı artmıştır. 1928’de 153 öğrencinin 21’i, 1930’da ise 229 öğrencinin 28’i kızdı. (BİUM (1927-1932 Maarif İstatistiği), 1933: 41).

1932-33 ders yılında 1 ortaokul vardı. 9 öğretmenin 7’si erkek, 2’si bayandı. Öğretmenlerin 2’si yüksek tahsil görmüş,1’i Üniversite mezunu 6’sı ortaokul mezunudur. (BİUM, (1932-33 Maarif İstatistiği), 1934: 192). Öğrenci sayısına bakıldığında 239 öğrencinin 220’si erkek, 19’u kızdı. (BİUM, (1932-33 Maarif İstatistiği), 1934: 173).

Kars vilayeti geneline bakıldığında ortaokul kısmının ilk zamanlar ilkokullar kadar gelişme göstermediği saptanmıştır. Fakat Kars vilayetinde yıllar ilerledikçe ortaöğretim alanında

büyük gelişmeler oldu. Özellikle şehirde bulunan Kars Lisesi yıldan yıla öğrenci ve öğretmen sayısını arttırmaktaydı.

Kars'ta ortaöğretimde 1935 yılından 1945'e kadar 425 öğrenci mezun olmuş, bunlardan çoğu devlet olgunluk sınavını kazanmıştır. Kars vilayetinde 1945 yılı itibariyle ortaöğretimde öğretmen ve öğrenci sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir; (Kırzioğlu, 1943: 39).

Tablo 4. Kars'ta1945'de Ortaöğretimde Öğrenci ve Öğretmen sayıları

Okulun adı	Öğretmen			Öğrenci		
	E	K	T	E	K	T
Kars Lisesi	25	11	36	706	112	818
Cilavuz Köy Enst.	22	-	22	800	20	820
Ardahan Ortaokulu	3	-	3	154	14	168
Iğdır Ortaokulu	4	-	4	170	28	198
Sarıkamış Ortaokulu	4	-	4	148	22	170
Kars Erkek Sanat Okulu	8	-	8	120	-	120
Kars Akşam Sanat Okulu	-	2	2	-	122	122

Kars vilayetinde merkez dışındaki çocukların da eğitim alabilmeleri için pansiyon ihtiyacı Cumhuriyetin ilk yıllarından beri ortaya çıkmıştır. Ancak 1974 yılında Kars'ta ortaöğretim görenler için bir pansiyon yapılmıştır.

Kars'ta ortaöğretim alanındaki 1950-51 yıllarındaki durum aşağıdaki gibidir; (BİUM, (1950-1951 Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim), 1951:60,246,104,218,280,337;BİUM, (1950-1951 Maarif İstatistikleri, Meslek Teknik ve Yüksek Öğretim), 1957: 259,64).

Tablo 5.1950-1951'de Ortaöğretimde Öğrenci Öğretmen Sayıları

Okulun Adı	Okul Adedi	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı			Okul Bütçesi
		E	K	T	E	K	T	
Resmi Ortaokullar	4	337	46	383	18	15	33	80.543
Resmi Liselere Bağlı Ortaokullar	1	268	63	331	7	5	12	-
Resmi Liseler	1	190	19	209	8	9	17	105.997
Orta Meslek ve Kız Sanat Enst.	1	-	183	183	-	3	3	86.15
Orta Meslek ve Erkek Sanat Enst.	1	117	-	117	11	2	13	53.706
Köy Enst. Teknik Öğretim	1	767	-	767				73.646

Kars vilayetinde 1950-1951 yılında Ardahan, Iğdır ve Sarıkamış'ta Resmi Ortaokul bulunmaktaydı. Tabloda da görüldüğü gibi en fazla öğrenci sayısı Resmi Ortaokullarda bulunmaktadır. Bu okullar 3 sınıflıdır. Bütün sınıfların birer şubesi olmasına karşın sadece Sarıkamış Ortaokulunun 1 sınıfının 2 şubesi vardı. Kars vilayetinin genelindeki ortaokullarda toplam 13 şube mevcuttu. Bu dönemde bayan öğrenci sayısı toplam öğrenci sayısının % 16.6'sını oluşturmaktaydı. Okullarda görev yapan öğretmenlerin 20'si asil, 9'u stajyer, 2'si yardımcı ve 2'si ücretli öğretmenlerden oluşmaktaydı. Görüldüğü gibi asil öğretmenler çoğunluğa sahiptir. (BİUM, (1950-1951 Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim), 1951: 218). Ayrıca erkek öğretmenlerle bayan öğretmenlerin sayılarının birbirine yakın olduğunu

görmekteyiz. Bu durum toplumun değer yargılarının geçmişe nazaran biraz değiştiğini göstermektedir.

Kars'ta bulunan resmi liselere bağlı olan ortaokulun erkek öğrenci sayısının çok fazla olduğu görülmektedir. 12 öğretmenin 7'sinin asil, 2'sinin stajyer, 3'ünün de yardımcı olduğu tespit edilmiştir. (BİUM, (1950-1951 Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim), 1951:226).

Bu dönemde resmi lisenin 3 sınıflı toplam 6 şubesi vardı. Bu lisede kız öğrenci sayısının erkek öğrenciye nazaran çok az olduğunu görmekteyiz. Bunun aksine erkek öğretmenlerle bayan öğretmenlerin sayılarının birbirine yakın olduğu açıktır. 17 öğretmenden 13'ünün asil, 3'ünün stajyer, 1'inin ise yardımcı öğretmen olduğunu görmekteyiz. (BİUM, (1950-1951 Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim), 1951:337).

Kars'taki ortaokul öğrenci sayısı 1954-1955 döneminde yaklaşık 1.400 dür. Öğretmen sayısına bakıldığında 1954-1955 eğitim-öğretim yılında Kars'ın 9 ortaokulunda 88 öğretmen vardı. (Yurt Ansiklopedisi, 1982:4534).

1959-1960 yıllarında merkez bilgilerine Türkiye İstatistik Kurumunun verilerinden ulaşılmıştır. Merkezde 950 erkek, 142 kız öğrenci vardır. Bu yıl 65 erkek, 4 bayan öğretmen Kars merkezde görev yapmaktadır. (BİUM, (1953-1960 Milli Eğitim İstatistikleri), 1963, 108).

1960'ların ortalarına doğru 13'ü aşamayan ortaokul sayısı bu tarihten sonra hızlı bir şekilde arttı. Bununla bağlantılı olarak öğrenci sayısı da artış gösterdi. 1964-1965'te merkezde 895 erkek, 259 kız olmak üzere 1154 öğrenci mevcuttu. 58 erkek, 5 kız toplam 63 öğretmen merkez ortaokullarında hizmet vermekteydi. (BİUM, (1964-1965 Milli Eğitim İstatistikleri), 1968:72). 1964-1965 eğitim öğretim yılında il genelinde öğrenci sayısı 6.200'e yaklaşmıştır. Öğrenci sayısının yaklaşık 3.5 kat artmasına karşın, Kars'ta ortaokullar açısından okullaşma oranı 1965'te % 14.6 gibi düşük bir düzeyde idi. 1964-1965 eğitim öğretim yılında öğretmen sayısı il genelinde 281 oldu. (Yurt Ansiklopedisi, 1982: 4534).

1971-1972'de merkezde 4 okulda 3116 erkek, 813 kız olmak üzere 3929 öğrenci öğrenim görmekteydi. 72 erkek, 21 kız toplam 93 öğretmen vardı. 1972-1973'de merkezde yine 4 okulda 3566 erkek, 1140 kız toplam 4706 öğrenci vardı. 120 erkek, 25 bayan öğretmen bulunuyordu. (BİUM, (1971-1973 Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim), 1976: 66).

1972-1973 eğitim- öğretim yılında il genelinde resmi ortaokulların sayısı 30'idi. Okullarda 12479 erkek, 3091 kız olmak üzere toplam 15570 öğrenci öğrenim görmekteydi. 34.357 erkek, 58 bayan öğretmen bulunuyordu. (BİUM, (1971-1973 Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim), 1976: 66).

1978-1979 eğitim-öğretim yılında bilgiler il bazında verilmiştir. Toplam 58 ortaokulda 12281 erkek, 4611 kız olmak üzere 16892 öğrenci bulunmaktaydı. (BİUM, (1978-1979 Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim), 1982:2). 1978-1979 eğitim-öğretim yılında ilkököl mezunu erkek öğrencilerin %16'sı ortaokula geçmişken, kızlarda bu oran ancak %40 idi. (Yurt Ansiklopedisi, 1982: 4533). Aynı yıl öğretmen sayısı 363'e yükselmiştir. (BİUM, (1978-1979 Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim), 1982:43).

1979-1980 de aynı şekilde veriler il bazındadır. 12738 erkek, 5003 kız olmak üzere toplam ortaokula giden öğrenci sayısı 17. 741 olmuştur. Kız öğrencilerin toplam içindeki payı

1955'te %12 iken, 1980'de %28'e ulaşmıştır. Bu yıl okul sayısı 62'dir. Kız öğrencilerin sayısı önceki yıllara göre oldukça fazla olmasına rağmen yinede düşük bir durumdadır.

1980'de öğretmen sayısı 1950'lere göre 4 katı şeklinde artmıştır. 1955'te 1 öğretmene 15.5 öğrenci düşerken bu sayı yaklaşık olarak 39'a yükselmiştir. Bu durum eğitimde kaliteyi düşürmüştür.

Kars'ta 1930'ların ortalarına doğru açılan lisede başlarda öğrenci sayısı azken 1955'te 248 idi. 248'in 220'si erkek öğrenciyken 28'i kız öğrenciydi. Öğretmen sayısı ise bu yıl 14 idi.

1964-1965'de 1475 erkek, 107 kız öğrencinin olduğu okulda 32 öğretmen vardı.

1972-1973'de ise ildeki lise sayısı 9'a çıkmıştır. Bu dönemde Aralık, Digor, Selim, Susuz, Tuzluca ve Hanak ilçeleri dışında her ilçede bir lise vardı. Merkezde bulunan 2 liseyle (Alpaslan ve Cumhuriyet Liseleri) her ilçede bir lise bulunmaktaydı. (Yurt Ansiklopedisi, 1982:4534). Alpaslan ve Cumhuriyet Liselerinde toplam 1431 öğrenci vardı. Öğrencilerin 1301'i erkek, 130'u kızdı. İki okulda 37 erkek, 2 bayan öğretmen eğitim veriyordu. (BİUM, (1971-1973 Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim), 1976: 114).

1979-1980'de ilde 7431 erkek, 2106 kız öğrenci vardı. 390 öğretmen toplam 16 lisede eğitim veriyordu.

Kars'ta 1979-1980'de liselere kayıtlar %60 ile ülke ortalamasını küçük bir farkla geriden takip etmekteydi. Liselere kaydolan erkek öğrenci sayısı %62, kız öğrenci sayısı %56'nın üzerindeydi. (Yurt Ansiklopedisi, 1982:4534).

Kars'taki meslek ve teknik ortaöğretim kurumlarında bakıldığında 1950-1951'de 1 tane meslek ve teknik ortaöğretim (Gazi Ahmet Muhtar Paşa) kurumu var. Bu okulda toplam 4 şubede hepsi erkek olmak üzere 117 öğrenci olduğu görülmektedir. (BİUM, (1950-1951 Maarif İstatistikleri, Meslek Teknik ve Yüksek Öğretim), 1957: 64).

Kars ilinde mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları liselere göre daha erken artmaya başlamıştır. 1965'te ilde yalnız bir lise varken, 1961'de lise düzeyinde 5, ortaokul düzeyinde 2 mesleki öğretim kurumu vardı. 7 okulda 825'i erkek, 538'i kız olmak üzere 1.3623 öğrenci mevcuttur. Öğretmen sayısı 84'tür.

1970-1971'de meslek ve teknik öğretimde okul sayısı 9, öğrenci sayısı 1607 erkek, 1261 toplam 2.868'dir. Öğretmen sayısı 162'idi. (BİUM, (1970-1971 Milli Eğitim İstatistikleri), 1971: 66,152; Yurt Ansiklopedisi, 1982:4534). 1979-1980'de okul sayısı 24, öğrenci sayısı 2478 erkek, 111 kız olmak üzere 4.389'dir. Öğretmen sayısı 201 idi. (BİUM, (1979-1980 Milli Eğitim İstatistikleri, 1982: 12, 22; Yurt Ansiklopedisi, 1982:4534). 1979-1980'de Kars ilindeki mesleki ve teknik okulların tür ve öğrenci öğretmen sayıları aşağıdaki gibidir⁴;

¹ *Öğretmenler Tarım Meslek Lisesi'nden gösterilmiştir. ** Öğretmenler Sağlık Meslek Lisesi'nden gösterilmiştir.

Tablo 4.7. Kars İlindeki Mesleki ve Teknik Okulların Tür ve Öğrenci Öğretmen sayıları

Okulun adı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı
İmam Hatip Lisesi	278	24
Kız Meslek Lisesi	681	43
Ticaret Meslek Lisesi	841	39
Tarım Meslek Lisesi	120	7
Sağlık Meslek Lisesi	72	8
İmam Hatip Ortaokulu	675	7
Kız Sanat Ortaokulu	548	7
Teknik Ziraat Ortaokulu	30	*
Sağlık Okulu	129	**
Altı Sınıflı Öğretmen Lisesi	657	15

Lise düzeyindeki meslek okul öğrencilerinin % 27.9'u ticaret liselerinde, %21.8'e yakını altı sınıflı öğretmen liselerinde,%20.5'i endüstri meslek liselerinde, %14'ü kız meslek liselerinde, % 15.8'i tarım meslek ve sağlık meslek liselerinde okuyordu.

Ortaokul düzeyindeki okullarda okuyan 1.382 öğrencinin yaklaşık %49'u imam hatip, %40'ı kız sanat ortaokullarında geri kalan %11'i teknik ziraat ortaokulu ve sağlık (köy-ebe) okulundaydı. (Yurt Ansiklopedisi,1982:4534).

Sonuç

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra yapılan Berlin antlaşmasıyla Kars, kırk yıl boyunca Rus esaretinde kaldı. Bu süre zarfında bölgedeki Rus yönetimi tarafından açılan okullarda Rusça ağırlıklı bir eğitim modeli uygulandı. Türk halkı bu tarz bir eğitim modelini kabul etmediği için bölgeden göç etmeye başladı. Böylece Rusya'nın dolaylı olarak başlattığı göç ettirme hareketi başarıya ulaştı. 3 Mart 1918'de Brest Litovsk Anlaşması'nın ardından şehir tekrar Türk toprağı haline geldi. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nin II. maddesine binaen elden çıkan Kars, Milli Mücadele Dönemi'nde yapılan II. Doğu Harekatı'nın ardından imzalanan Kars Antlaşması'yla Türk toprağı haline geldi.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte kırk yıl boyunca milli özelliklerini kaybetmiş olan Kars'a milli değerler kazandırılmaya çalışıldı. İlköğretim ve ortaöğretim alanındaki faaliyetlere hız verildi. İlk olarak bir Numune Mektebi açıldı. Doğu Anadolu tarihi açısından değerli çalışmaları olan Fahrettin Kırzıoğlu, İlköğrenimine burada başlamış, 1928'de İsmet Paşa İlkokulunda bitirmiştir. Maarif istatistiklerine bakıldığında 1927-1932 yılları arasındaki veriler ilçe merkezleri ve köyleri şeklindedir. 1927-1928'de il ve ilçe merkezlerinde on altı ilkokul, köylerinde kırk yedi toplamda 63 okul mevcuttu. Öğrenci ve öğretmen sayısına bakıldığında il ve ilçe merkezlerinde 1.101 erkek, 416 kız öğrenci, köylerinde 2.521 erkek, 168 kız öğrenci mevcuttu. Merkez ve merkez köylerde büyük bir okullaşma çalışması başlamıştır. Öğrenci ve öğretmen sayısında zamanla bir ilerleme mevcuttur. Toplumun değer yargularından kaynaklı erkek öğretmen ve öğrenci sayısı bayan öğretmen ve kız öğrenci sayısına nazaran fazladır.

1950-1951'deki veriler merkez ve köyleri şeklinde ayırt edilmiştir. Merkezde 5, köylerinde 39 ilkokul mevcuttur. 1207 erkek, 619 kız öğrenci merkezde öğrenim görürken, 2702 erkek, 735 bayan öğrenci merkez köylerde öğrenim görmekteydi. Nüfus yoğunluğuna paralel olarak köylerde bulunan öğrenci sayısı oldukça fazladır. Burada görüldüğü gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında (1927-28) il ve ilçe merkezlerinin hepsinde on altı ilkokul varken 1950-51'de sadece merkezde beş ilkokul vardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında (1927-28) il ve ilçe merkezlerinde 1.101 erkek, 416 kız öğrenci varken 1950-51'de sadece merkezde 1207 erkek, 619 kız öğrenci vardır. Bu durum bize eğitimde rakamsal olarak bir ilerlemenin olduğunu ifade eder. Cumhuriyetin ilk yılları ile 1950 -51 yılları arasındaki kız öğrencilerin sayısındaki fark toplumdaki gelenekselleşmiş değer yargılarının yıkıldığını ve Cumhuriyet yönetiminin prensiplerinin benimsenmeye başlandığının bir göstergesidir. Eğitimde meydana gelen bu ilerlemeler sonraki yıllarda da devam etmiştir.

Ortaöğretim kurumlarının açılması ve sayılarının artması ilköğretime göre biraz daha geç olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra Kars'ta idadi mektep açılmıştır. 1926'da şehirde bir idadi var. Bu idadi "Orta mektep'e" çevrilmiştir. 1932'de ise ortaokul tekrar liseye çevrilmiştir. 1927'de ortaokuldaki 94 öğrencinin hepsi erkek öğrencilerden oluşmaktadır. İlköğretimde olduğu gibi ortaöğretimde de toplumun eğitim anlayışı değiştikçe kız öğrenci ve bayan öğretmen sayısında bir artış söz konusudur. 1950-51'de ise Kars Lisesine bağlı ortaokulun dışında Iğdır, Sarıkamış ve Ardahan'da ortaokul bulunmaktaydı. 1960'ın ortalarına doğru bu sayı 13'e ulaşmıştır. Okul sayısındaki bu artışa rağmen 1964-1965 eğitim öğretim yılında il genelinde öğrenci sayısı 6.200'e yaklaşmıştır. Öğrenci sayısının yaklaşık 3.5 kat artmasına karşın, Kars'ta ortaokullar açısından okullaşma oranı 1965'te % 14.6 gibi düşük bir düzeyde idi.

1954-1955 eğitim-öğretim yılında Kars'ın 9 ortaokulunda 88 öğretmen vardı. 1964-1965 eğitim öğretim yılında öğretmen sayısı il genelinde 281 oldu. Görüldüğü gibi bariz bir artış meydana gelmiştir.

1971-1972'de merkezde 4 okulda 3116 erkek, 813 kız olmak üzere 3929 öğrenci öğrenim görmekteydi. 72 erkek, 21 kız toplam 93 öğretmen vardı. 1972-1973'de merkezde yine 4 okulda 3566 erkek, 1140 kız toplam 4706 öğrenci vardı. 120 erkek, 25 bayan öğretmen bulunuyordu. Bu yılda diğer yıllarda olduğu gibi bir artış mevcuttur.

1979-1980 de veriler il bazındadır. 12738 erkek, 5003 kız olmak üzere toplam ortaokula giden öğrenci sayısı 17. 741 olmuştur. Kız öğrencilerin toplam içindeki payı 1955'te %12 iken, 1980'de %28'e ulaşmıştır. Bu yıl okul sayısı 62'dir. Kız öğrencilerin sayısı önceki yıllara göre oldukça fazla olmasına rağmen yinede düşük bir durumdadır.

Şehrin en köklü okullarından olan Kars Lisesi 1932 yılında ortaokuldan liseye çevrilmiştir. Öğrenci sayısı 1945'te 818 olmuştur. Öğrenci sayısındaki bu artışın sebebi merkez dışından oldukça fazla öğrencinin eğitim için gelmesidir. Eğitim için gelen öğrencilerin barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla ancak 1974'te bir pansiyon açılmıştır.

1972-1973'de ise ildeki lise sayısı 9'a çıkmıştır. Bu dönemde Aralık, Dığor, Selim, Susuz, Tuzluca ve Hanak ilçeleri dışında her ilçede bir lise vardı. Merkezde bulunan 2 liseyle (Alpaslan ve Cumhuriyet Liseleri) birlikte her ilçede bir lise bulunmaktaydı. Lise sayısının artması Kars'ta eğitim seviyesindeki ilerlemenin belirtisidir.

Kars'ta 1979-1980'de liselere kayıtlar %60 ile ülke ortalamasını küçük bir farkla geriden takip etmekteydi. Liselere kaydolan erkek öğrenci sayısı %62, kız öğrenci sayısı %56'nın üzerindeydi.

Kars'taki meslek ve teknik ortaöğretim kurumlarına bakıldığında 1950-1951'de 1 tane meslek ve teknik ortaöğretim (Gazi Ahmet Muhtar Paşa) kurumu var. Bu okulda toplam 4 şubede hepsi erkek olmak üzere 117 öğrenci olduğu görülmektedir.

Kars ilinde mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları liselere göre daha erken artmaya başlamıştır. 1965'te ilde yalnız bir lise varken, 1961'de lise düzeyinde 5, ortaokul düzeyinde 2 mesleki öğretim kurumu vardı. 7 okulda 825'i erkek, 538'i kız olmak üzere 1.3623 öğrenci mevcuttur. Öğretmen sayısı 84'tür. Mesleki ve teknik kurumlardaki ilerleme, şehir halkının eğitilmiş olmayı meslek sahibi olma şeklinde algılamasının bir işaretidir.

Sonuç itibarıyla Cumhuriyetin ilanıyla birlikte şehirde, eğitimde millileşme, eğitim kurumları inşası, eğitimin seviyesini yükseltmek adına büyük çaba sarf edilmiştir. Kars, sınır şehri olma, iklimin elverişsizliği gibi sebeplerle çeşitli olumsuzluklar yaşamış olsada bu çabalar zamanla meyvesini vermiştir.

KAYNAKÇA

1-Kitap ve Makaleler

Anonim, (1982), "Kars", *Yurt Ansiklopedisi*, VI.

Kırzioğlu F. (1953), *Kars Tarihi*, Işıl Matbaası, İstanbul.

Kırzioğlu F.(1943), *Kars*, CHP Halkevleri Bürosu Yayınları, İstanbul.

Toker T. (1939), *Kars (Coğrafya, Tarih, Ekonomi)*, Kars Basımevi, Kars.

Ortaylı İ.(2010), *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Ural S.(2006) "Atatürk Dönemi'nde Kars'ın Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durumu", (Haz.: Filiz Özdem), *Kars Beyaz Uykusuz Uzakta*, YKY, İstanbul,125-161.

2-İstatistikler

BİUM , (1923-32 *Maarif İstatistikleri*), Yayın No:26, İstanbul 1933.

BİUM, (1932-33 *Maarif İstatistiği*), Yayın No:31, İstanbul 1934.

BİUM, (1938-1939 *Maarif İstatistiği*), Yayın No:186, Ankara 1942, 151,152,153.

BİUM, (1940-1941 *Maarif İstatistiği*), Yayın No:199, Ankara 1943.

BİUM, (*Maarif İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği 1940*), Yayın No:188, İstanbul 1942.

BİUM, (1942-1943 *Maarif İstatistiği*), Yayın No: 238, Ankara 1945, 73.

BİUM, (1950-1951 *Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim*), Yayın No:347, Ankara 1951, 60,246,104,218,280,337; BİUM, (1950-1951 *Maarif İstatistikleri, Meslek Teknik ve Yüksek Öğretim*) Yayın No: 348, Ankara 1957.

BİUM, (1950-1951 *Milli Eğitim İstatistikleri*), Yayın No:238, Ankara 1952.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 60 Mart - Nisan 2017

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

- BİUM, (1951-1952 İlköğretim Milli Eğitim İstatistikleri), Yayın No:355, Ankara 1954.
BİUM, (1953-1960 Milli Eğitim İstatistikleri), Yayın No: 437, Ankara 1963.
BİUM, (1960-1961 İlköğretim İstatistikleri), Yayın No:465, Ankara 1965.
BİUM, (1964-1965 Milli Eğitim İstatistikleri), Yayın No:534, Ankara 1968.
BİUM, (1971-1973 Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim), Yayın No:758, Ankara 1976.
BİUM,(1974-1975 İlköğretim Milli Eğitim İstatistikleri), Yayın No: 812, Ankara 1977.
BİUM,(1979-1980 İlköğretim Milli Eğitim İstatistikleri), Yayın No: 961, Ankara 1981.
BİUM, (1978-1979 Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim), Yayın No:972, Ankara 1982.
BİUM, (1984-1985 İlköğretim Milli Eğitim İstatistikleri), Yayın No:1191, Ankara 1986.